

ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО - БАРИЕРА ПРЕД НАРАСТВАЩАТА ИКОНОМИЧЕСКА МОЩ НА КОРПОРАЦИИТЕ

Мартин Асса, докторант, jack_assa@abv.bg
Катедра "Икономическа психология", Философски Факултет,
Софийски Университет „Св Климент Охридски“

Резюме: Статията има за цел обяснението на основите за съвременните кризи в обществото. В началото се въвеждат най-новите концепции за гражданското общество (регионално, национално, международно) и корпорацията (национална, транснационална). По-нататък се изследва връзката между гражданското общество, политическата власт и корпорациите през последните 20-30 години.

Ключови думи: корпорация, гражданско общество, глобално гражданско общество, политическо управление.

JEL: A10

CIVIL SOCIETY - THE ONLY BARRIER TO THE EVER INCREASING ECONOMIC POWER OF CORPORATIONS

Assa Martin, PhD, jack_assa@abv.bg
Department "Economic Psychology", Philosophical Faculty
Sofia University "St. Kliment Ohridski"

Abstract: The article is about understanding the basics of a modern society crisis. That is why the latest conceptions of what a civil society is (regional, national and global) and what a corporation is (national and transnational) are introduced. Later, the article examines the relationship between civil society, political power and corporations in the last 20-30 years.

Key words: corporation, Civil Society, Global Civil Society, political governance.

JEL: A10

ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО - БАРИЕРА ПРЕД НАРАСТВАЩАТА ИКОНОМИЧЕСКА МОЩ НА КОРПОРАЦИИТЕ

Мартин Асса, докторант, jack_assa@abv.bg
Катедра "Икономическа психология", Философски Факултет,
Софийски Университет „Св Климент Охридски“

Понятието „гражданско общество“ (ГО) има исторически корени, но неговият смисъл трябва да се разглежда в съвременния свят (Jan Aart Scholte, 1999). За да се въведе някакво съвременно разбиране, е нужно да се посочи какво **не е** „гражданско общество“:

- то **не е** държава – **не е** съставна част на държавата и не се стреми да стане такава част (по този начин се изключват политическите партии от „гражданското общество“). Това отрицание е „размито“ – напр. индивидуални членове могат да са членове на правителството или правителството може да финансира някои дейности на ГО;

- то **не е** елемент от пазара – гражданските организации не трябва да реализират печалби. И това отрицание също е „размито“ – някои граждански организации реализират печалби, но трябва да ги изразходват само за благотворители цели. Тогава какво работно понятие може да се въведе? Когато гражданското общество (елементите на което са гражданските или неправителствените организации), със своята дейност вън от държавата и пазара, цели да се формират политики, норми и/или по-дълбоко – социални структури. Общо взето, гражданското общество е налице, когато хората правят съгласувани усилия чрез доброволни сдружения да моделират правила: официални, формални, правни договорености и неформални социални конструкции.

Гражданското общество е многообразно. То може да се подраздели по различни показатели. Ето някои от тях:

- По отношение на преобладаващия брой членове (хората, които се обхващат) – гражданските организации биват: синдикати; организации за защита на потребителите; академични организации; защитници на околната среда; фондации на земеделските производители или на скотовъдите и т.н.;

- По отношение на обхванатите територии организациите биват: регионални, вътрешнодържавни, междудържавни (интернационални);

- По отношение на организацията: формално организирани (и регистрирани), неформални; централизирани (например като църквата или фондация Форд) или федеративни, т.е. с известна самостоятелност (например като Amnesty International, синдикатите или „Червеният кръст“);

- По отношение на целите на отделните граждански организации, те се подразделят на:

- Конформисти – стремят се да поддържат и засилват съществуващите норми: бизнес лобита, професионални асоциации, мозъчни тръстове и фондации;

- Реформатори – желаят да се коригира това, което виждат като недостатъци в съществуващите режими, като оставят основата на социалните структури непокътнати;

- Социалдемократически течения (оспорват либерализма в икономическите политики, но приемат структурата на капитализма), правозащитни групи, асоциации на потребителите и т.н.;

— Радикали – тяхната цел е цялостно трансформиране на социалния ред — анархисти, еколози, антиглобалисти (националисти), феминисти, пацифистите, религиозни сектанти и др.

В края на XX век се въведе съвсем новото понятие „глобално гражданско общество“ (ГГО). За да се дефинира това ново понятие трябва да се обясни какво ще се разбира като „глобални отношения“ — социалните връзки, в които териториалното разположение, териториалното разстояние и териториалните граници нямат определящо влияние. В глобалното пространство понятието "място" не е териториално фиксирано, териториалното разстояние се обхваща в ефективно нула време и териториалните граници не представляват специална пречка. Така глобалните отношения са това, което могат да се нарекат "надтериториални", "трансгранични" или "транссветовни".

Второто основно понятие, което ще се използва, е корпорацията. Ако се прочете гл.7. от „Новото индустриално общество“ (John Kenneth Galbraith, 2007) може да се формулира следното работно определение: Корпорацията е организация, призната за юридическо лице, в която собствеността е отделена от управлението и е предназначена за осъществяването на определена социално-полезна дейност. Особеното е, че общият капитал на корпорацията е много по-голям от капитала на отделните „собственици“ — акционерите. По този начин акционерите имат почти пасивна роля - те имат право на „глас“ само при избора на борда — директорския съвет (Lynn A. Stout, 2013). Това е така наречената философия на „мениджърски капитализъм“, според която решенията в корпорацията се вземат от избрани, но автономни мениджърски органи — съвети на директори (бордове). Директорите не „обслужват“ само интересите на акционерите. Те са по-скоро „попечители“ на големите институции и служат не само на акционерите, но и на другите корпоративно заинтересовани страни включващи клиенти, кредитори, служители и обществото като цяло.

През първите години на XX век корпорациите са станали арматура на икономическата обстановка (Joel Bakan, 2004). Нещо повече – корпорациите постепенно са станали транснационални. Защо и как? XX век е свързан с големи технически постижения, водещи до промени в икономическото развитие: технологичните нововъведения в транспорта и комуникациите засилиха много мобилността на корпорациите, както и на тяхната преносимост. Бързи и големи реактивни самолети и нови контейнери в техниката на корабоплаването (което позволи за морски превози да бъдат интегрирани безпроблемно с железопътен транспорт и мрежи от камиони) води до понижаване на разходите и повишаване на бързината и ефективността на транспорта. Съобщенията също се подобряват с иновации за междуселищни телефонни мрежи, телекс и факс технологии и по-късно - появата на интернет. По този начин корпорациите престават да бъдат свързани с географските пунктове, в които са възникнали — те вече могат да намират места за производство на стоки и услуги по цялото земно кълбо. Освен това, данъчната ставка за облагане на корпорациите в САЩ от 1986 г. до днес е неизменна - 39% и едва ли не е най-висока в света (Joel Bakan, 2004, Derek Thompson, 2013). Тъй като все пак необходимото (но не достатъчно – в чисто математически смисъл) условие за стабилно състояние на корпорацията е печалбата, се проявява видоизменение на функционирането на корпорациите, свързани с производството – производствените им мощности започват да се преместват в „по-бедни икономически“ държави. Там работната ръка е „по-евтина“ и екологичните стандарти могат по-лесно да бъдат нарушавани. Произведената

продукция вече може да се продава в „по-богатите икономически” държави, където хората разполагат с по-големи доходи и са готови да плащат прилични цени (особено ако чрез рекламата стоките стават „модни”). И ето става така, че транснационалните компании увеличават непрекъснато печалбите си, а в страната, където корпорациите са регистрирани (страните-майки) приходите от корпоративните данъци постоянно намаляват – правната защита на корпорацията се е специализирала да „заобикаля” данъчните закони, (Derek Thompson, 2013).

Корпорациите в началото на ХХ век са били съвсем „користни”, без да се съобразяват с интересите на „другите”. Това е така наречената „стандартна”, конвенционална философия на управление (в предишна статия авторът описва и съвременната философия на управление „на заинтересованите страни”). Стандартната философия на управление носи по-големи краткосрочни доходи на корпорациите, но в национален и глобален план тя е свързана с големи недостатъци, които ясно са се проявили през 90-те години на ХХ век. Първа (и може би най-влиятелна) последица от тази философия, при нарасналата мощ на корпорациите (даже вече и транснационални), е намаляването на конкуренцията на пазара. Ето някои следствия от намаляването на конкуренцията, (William P. Densmore, 2012):

- Кризи във Финансовите системи поради нарушена регулация;
- Нарастване на разликата в доходите и благосъстоянието между богати и бедни (стремеж към намаляване на трудовите възнаграждения, безработица, концентриране на средства във все по-малко хора и т.н);
- Безскрупулен износ на работни места чрез "свободното" придвижване, световна миграция и преразпределение на гъстотата на населението в различните точки на земното кълбо;
- Съпротива срещу въвеждането на задължителни (а не само препоръчителни) стандарти за здраве и безопасност във всички държави ;
- Пренебрегване на Антитръстовите правила от корпорациите и следователно концентрация, загуба на избор, по-високи цени;

С избора на Маргарет Тачър за премиер на Великобритания (1979) и Роналд Рейган за президент на САЩ, неолиберализмът стана водеща политика на правителствата на развитите западни страни (Joel Bakan, 2004). Подобно на своя предшественик (либерализма) той прославя: ненамеса в частната инициатива, т.е. икономическата свобода за физическите и юридически лица, което наложи ограничена роля на държавата в икономиката. В продължение на две десетилетия това „напълно освободи” корпорациите и те станаха едва ли не „по-силни” от правителствата (особено транснационалните корпорации).

В помощ на правителството и възстановяване за демокрацията голяма роля има гражданското общество:

„Организациите на гражданското общество се опитват да ограничават растежа на властта на корпоративния свят, свързан с глобализацията. Традиционните форми на правителствени регулации са намалени и организациите на гражданското общество активно работят за развиването на международните норми на поведение, които корпорациите трудно да избягват и да са във връзка с няколко разработени инициативи за популяризиране на добри практики, саморегулиране и насърчаване на инициативите за отчетност, предложени от някои прогресивни корпоративни фирми.” (Cardinal Uwishaka, 2007).

Интересно е да се отбележи, че с окончателното доминиране на политиката на неолиберализма през 90-те години на XX век бурно се развива транснационалното гражданско общество, като нараства броят, капацитетът, обхватът и публичният профил на гражданските групи. Протестът на десетките хиляди хора по улиците на Сиатъл през 1999 г. срещу срещата на длъжностните лица в рамките на Световната търговска организация (представители на организацията и представители на държавите-членки) еволюира в мощен мълчалив протест, повлиян от корпорациите, с настояване правителството да изпълнява функциите си на „надзирател“ за защита на гражданите и околната среда от вредите, нанасяни от корпорациите (Joel Bakan, 2004). Гражданското общество става глобалната „трета сила“, заедно с политическото общество (правителства и партии) и корпорациите (Nicanor Perlas, 2003).

Четири основни промени трябва да се изпълнят, за да може да се „отвоюват“ правата на демокрацията, отнети от корпорациите (естествено могат да се посочат още много необходими промени). Промените са прогнозни и трябва обстойно да се обсъдят от специализирани, добре финансирани държавно-частни групи, (William P. Densmore, 2012).

1. Трябва да се отнемат от корпорациите конституционните права на „частни лица“!

Чрез серия решения на Върховния съд на САЩ корпорациите са получили конституционните права на „частни лица“. Съдът е обявил, че съгласно закона, корпорациите са **лица**. По този начин например, корпорациите претендират за права върху Първата поправка за свободата на словото, за да блокират регламента, ограничаващ корпоративното лобиране и агитации. Необходими са действия на федерално ниво. В САЩ има граждански организации, искащи „промяна на правилата“ - такава промяна се иска и от определени политици от двете партии - Демократична и Републиканска.

2. Федералните Корпоративни уставаи задължително да изискват от корпорациите да включват публични блага !

Беше споменато вече остарялото конвенционално корпоративно управление със задължения само спрямо акционерите. Например, през 1999 г. в доклад на Националната асоциация на корпоративните директори се твърди: "Целта на корпорацията (а оттам, и на неговото управление и борда на директорите) е провеждането на своите дейности, така че да се увеличи корпоративната печалба и увеличаване на дохода на акционерите." Въпреки че сега е модерна философията на корпоративно управление на „заинтересованите страни“, необходимо е в държавното законодателство да се посочат отговорностите на големите корпорации и на техните директори и служители да включват общественото благо, обхващащо служители, клиенти, обществото като цяло и околната среда. Такова законодателство е задължително необходимо за големите публични корпорации, ангажирани в междудържавната търговия.

3. Да се ограничи (ако може да се премахне напълно) влиянието на „големите пари“ при изборите и законодателството!

Парите и високото благосъстояние на Корпоративните частни лица имат прекомерно влияние върху законодателството и изборите чрез вноските в кампаниите, които внасят привкус на „корупция“ по време на изборите и по време на управлението между две изборни кампании. Необходима е промяна на изборния закон и създаване на възможност за граждански контрол над решенията на правителството, както и върху поведението на парламентаристите

(много често има силно проявен „лобизъм” спрямо представителите на „големите пари”).

4. Да се спазва „Законът за световната устойчивост”!

Икономическа система у нас е насочена към нарастване на потреблението, печалбите и заетостта. В краткосрочен план е така, защото България е най-бедната страна в Европейския съюз и от някои държави вън от ЕС). Дилема е обаче краткосрочност - далечно бъдеще! Какво ще остане на потомците? Надежда има - изследванията показват, че след като основните нужди са задоволени, не потреблението, а **взаимоотношенията** стават източник на задоволство или щастие. Заетостта се измества от потреблението към повишаване на интелектуалното ниво и културата, алтернативните енергийни източници, спонсорираните от правителството научни изследвания и подобни дейности, незаплашващи бъдещето от различни видове недостиг (вода, природа, богатства на земята – почва, полезни изкопаеми и т.н.). Всичко това е абсолютно наложително за оцеляването на човечеството в бъдеще!

Най-добра илюстрация на гореказаното е следната информация:

„Г-20 с екшън план срещу корпорациите

Труд bg, 19.07.2013 <<http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=2160904>>

Групата на 20-те най-развити икономики обяви амбициозен план, който да помогне на страните да събират повече данъци от корпорациите, съобщи АП („Асошиейтед Прес“).

Планът за действие е изработен въз основа на доклад от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) и бе представен на среща на финансовите министри на Г-20 в Москва вчера.

Петнайсетте точки на плана включват начини за затваряне на различни законови вратички, които позволяват на компаниите например да укриват печалбите от свои офшорни дъщерни фирми.

Сред изброените в доклада на ОИСР вратички, ползвани от компании в технологичния и фармацевтичния сектор и в търговията на дребно, е практиката корпорациите да не учредяват данъчно задължено лице в страни, където развиват бизнес.

«Глобалните данъчни правила, някои от които датират от 20-те години на миналия век, гарантират, че бизнесът няма да плаща данъци в две страни, т.е. засягат двойното облагане», коментира генералният секретар на ОИСР Анхел Гурия. «Това е похвално, но за нещастие тези правила в момента се нарушават, за да позволят двойно необлагане.»

В плана за действие се препоръчва ОИСР да изработи до две години конкретни мерки.

Той е подкрепен от Германия, Великобритания, Русия и Франция.

Корпорациите твърдят, че не вършат нищо незаконно, като разпределят печалбите си по света, защото имали задължение към акционерите си да намалят до минимум разходите им за данъци.”

Очевидно е, че правителствата на 20-те икономически най-развити държави се стремят да възстановят контрола си над корпорациите, което е едно от първостепенните изисквания на всички граждански общества в борбата им да се намали „разликата” между доходите на „богатите” и „бедните” граждани.

Възниква въпросът „защо българите трябва да познават историческото развитие и съвременното глобално състояние на взаимоотношенията корпорации – гражданско общество”. Първата причина е, че в България

корпорациите (особено заетите с енергетиката) са постоянен обект на разглеждане (и критика). Втората причина е че „гражданското общество” в България тепърва се развива (и понякога има хаотични прояви) и тепърва ще се включи в Глобалното гражданско общество, за да оформи окончателно облика си. Има и една трета (може би спорна) причина – според мене интелигенцията в България е пренебрегвана и нейният глас трябва повече „да се чува” от корпорациите и управлението на държавата.

Използвана литература:

1. **Jan Aart Scholte**, „Global Civil Society: Changing the World?”, CSGR Working Paper No. 31/99, May 1999, <<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/research/workingpapers/1999/wp3199.pdf>>, изтеглено 24.08.2013
2. **John Kenneth Galbraith**, „The new industrial state” / John Kenneth Galbraith ; with a new foreword by James K. Galbraith. — 1st Princeton ed., Foreword © 2007 by James K. Galbraith, <<http://bookos.org/book/1517450/104355>> изтеглено 29.08.2013
3. **Lynn A. Stout** „The Shareholder Value Myth” Social Research Network, *European Financial Review*, April-May 2013 <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2277141>, изтеглено 15.08.2013
4. **Joel Bakan** „The Corporation The Pathological Pursuit of Profit and Power”, Free Press, 2004, <http://www.paolocirio.net/work/amazon-noir/amazon-noir-books/AMAZON-NOIR--The_Corporation_The_Pathological_Pursuit_of_Profit_and_Power--By--Joel_Bakan_--0743247469.pdf>, изтеглено 31.08.2013
5. **William P. Densmore**, WHITE PAPER: RESTORING DEMOCRACY AND CHANGING CORPORATE RULES, <<http://billdensmore.wordpress.com/>> изтеглено 22.08.2013
6. **Cardinal Uwishaka** (Assistant Secretary General Secretary Programmes CIVICUS), The role of civil society organisations in promoting corporate citizenship, <www.civicus.org/new/media/CardinalUwishaka-role-civilsociety-organisations-promoting-corporate-citizenship1.doc> изтеглено 23.08.2013
7. **Derek Thompson**, If Corporate Profits Are at an All-Time High, Why Are Corporate Taxes Near a 60-Year Low?, the Atlantic, 23.05.2013 , <<http://www.theatlantic.com/business/archive/2013/05>> изтеглено 02.09.2013
8. **Nicanor Perlas**, „Civil Society - The Third Global Power”, Published in magazine Info 3, December 2003, HYPERLINK, <<http://www.southerncrossreview.org/4/wto.html>> изтеглено 09.09.2013.